

Stinzenplanten

Inleiding

De term stinzenplant is afgeleid van het Friese woord stins, de term voor een middeleeuws stenen huis, meestal met een verdedigende functie. Elders werden ze motte genoemd. Later ontwikkelde een stins zich vaak tot buitenplaats, de term stins of state bleef hiervoor in gebruik. Voorbeelden zijn de Schierstins in Veenwouden en de Martenastate in Cornjum.

De plantkundige J. Botke gebruikte de term stinsplant voor planten die hij alleen aantrof in de omgeving van nog bestaande of al verdwenen stinsen. Het viel hem op dat op deze plaatsen, en bij andere oude gebouwen, kerkhoven en boerderijen, planten voorkwamen die elders niet te vinden waren. Zo kwam de naam stinzenplant in zwang voor de historische groep planten die in een landgoedomgeving voorkomen en zich daar kunnen vermeerderen, maar daarbuiten niet voorkomen. Over het algemeen zijn stinzenplanten bol- en knolgewassen die in het vroege voorjaar, voor het blad aan de bomen komt, bloeien.

Grondsoort

Hun voorkomen op deftige plaatsen zoals landgoederen maakt al duidelijk dat stinzenplanten niet zomaar overal groeien. Vaak werd de grond op speciale manier geschikt gemaakt voor de stinzenplanten, die van nature vaak in de Balkan, Midden-Europa of dichterbij in Zuid-Limburg groeien. Vooral humus, een uitstekende vochtthuishouding, voedselrijkdom en kalk zijn van belang, net als een bodem die in de zomer niet sterk uitdroogt. De in de zomermaanden schaduwrijke grond onder bomen, of de vochtige grond bij vijvers en singels, is heel geschikt.

Vindplaatsen

In Nederland zijn stinzenplanten in een paar streken te vinden. Allereerst natuurlijk in Friesland, maar ook in Groningen en Noord-Drenthe. Voorts langs de grote rivieren, langs de Utrechtse Vecht en de 's Gravelandse landgoederen. Ook de binnenduinrand, vooral rond Haarlem, is zeer rijk. Op een landgoed blijken vaak maar enkele soorten stinzenplanten voor te komen, maar die soorten staan er dan ook zeer massaal. Zo komen er op de Martena-State in het Friese Cornjum - een van de rijkste vindplaatsen - zo'n 12 soorten voor. Juist de enorme aantallen van weinig verschillende soorten maken de aanblik spectaculair. Een witpaars gespikkelde bodem van vingerhelmbloem en bosanemoon of een bos vol sneeuwkllokjes... Om stinzenplanten zelf te bekijken is het vroege voorjaar de beste periode. De winterakonieten bloeien vaak al eind januari, al snel gevolgd door sneeuwkllokjes en krokussen.

In maart begint de vingerhelmbloem en bosanemoon te bloeien, in april gevolgd door wilde hyacint en eind april de bostulp. Om de verschillende soorten bloeiend te zien moet u er enkele malen op uit, telkens met een paar weken ertussen.

Stinzenplanten in de tuin

Wie stinzenplanten in de tuin wil, zal de landgoedomstandigheden moeten nabootsen. Overigens zijn er kieskeurige soorten die zeer hoge eisen stellen, maar ook soorten die met minder genoegen nemen. Een luchtige bodem, met voldoende organisch materiaal in de vorm van compost, klei voor de voedselrijkdom en kalk in de vorm van schelpen of puin, levert een goede voedingsbodem op. Op kleigrond moet de nadruk liggen op het luchtiger maken van de grond, op schrale zandgrond op voedsel en vocht aanbrengen. Zowel een plek onder bomen en struiken, als een weinig gemaaid grasveld, zijn geschikt te maken. Onder de bomen en struiken moet vooral in het vroege voorjaar het licht de bodem goed kunnen bereiken. Als ze te weinig licht doorlaten is het tijd voor een snoeibeurt. In de zomer, als er weinig licht op de bodem komt, zijn de stinzenplanten al afgestorven.

Omdat ook op landgoederen de attractie van stinzenplanten vooral in de massaliteit ligt in plaats van in soortenrijkdom is het goed om ook in de tuin voor enkele soorten te kiezen en die optimale kansen te geven. Als ze het goed naar hun zin hebben, zullen ze zich in de loop der jaren uitbreiden en de bodem een natuurlijk en fleurig karakter geven. Over het algemeen hebben stinzenplanten voldoende rust nodig om zich uit te kunnen breiden. Te vroeg maaien of schoffelen is funest. Ook grote grondwerkzaamheden moeten voorkomen worden. Bij enkele soorten zoals bostulp, kan de bloei bevorderd worden door de grond een heel enkele keer te bewerken. Doe nooit alles ineens maar kies een klein deel uit, en beoordeel daarvan het effect.

Houd bij de keuze van de soorten rekening met de omstandigheden in de tuin. Lelietje-van-Dalen verdraagt een lichte, zandige bodem en is vrij goed bestand tegen uitdroging. In een kleine tuin kan het gaan woekeren, terwijl het in een grote tuin perfect als bodembedekker kan fungeren. Soorten zoals adderwortel, wilde narcis en kievitsbloem hebben tamelijk natte grond nodig.

Probeer bij het aanplanten van bollen te streven naar een natuurlijke aanblik. Dat kan door de bollen uit te strooien en te poten daar waar ze gevallen zijn. De Engelsen noemen dat 'cloud-patterns'.

Enkele soorten, geschikt voor tuinen

Winterakoniet (*Eranthis hyemalis*).

Al eind januari kan de winterakoniet gaan bloeien met heldergele bloemen. Op mooie dagen zijn er tal van insecten te zien die dankbaar nectar komen nuttigen. Hoewel het een vrij algemeen aangeboden tuinplant is, is ze tamelijk kieskeurig. De knolletjes zijn vatbaar voor uitdroging, laat ze daarom een nacht weken voor het planten. Op voedselrijke en vochtige zandgrond kan de plant zich goed handhaven en uitbreiden; zijn de omstandigheden niet goed dan komen er jaarlijks minder terug.

Sneeuwkllokje (*Galanthus nivalis*). Geliefde voorjaarsbode. Uitpoten van bollen in het najaar heeft vaak weinig effect, want de bollen zijn erg gevoelig voor uitdroging. Beter is het om meteen na de bloei, tijdens kan ook, polletjes met blad te poten. Er bestaat ook een dubbele variëteit c.v. 'Pleno'.

Bosanemoon (*Anemone nemorosa*). Bosanemoon groeit in vochtige, humusrijke loofbossen en in beekdalen. Daarbuiten groeit de plant alleen in het stinzenmilieu. Bosanemoon plant zich met zaad en met wortelstokken voort, maar dat gaat langzaam. De wortelstokken zijn erg gevoelig voor uitdroging, daarom kan er beter in het voorjaar dan in het najaar aangeplant worden.

Vingerhelmbloem (*Corydalis solida*).

De trosjes paarse bloemen lijken een beetje op vogels. Vandaar de bijnaam vogeltje-op-kruk. Inheems in Zuid-Limburg en in het oostelijk deel van het rivierengebied, daarbuiten stinzenplant. In tuinen slaat vingerhelmbloem vrij gemakkelijk aan. Ze vermeerdert zich gemakkelijk doordat mieren de rijpe zaden verslepen. Wel duurt het enkele jaren voordat een jonge plant bloeit.

Boerenkrokus (*Crocus tommasinianus*). Boerenkrokus onderscheidt zich van andere krokussen doordat de buitenzijde van de bloem grijswit is, in plaats van gekleurd. Bovendien spreidt de bloem zich in de zon stervormig uit en bloeit ze al in begin februari. Op zandige grond zal de plant zich met zaad vermeerderen. Zelfs in een grindpad of tussen de tegels kunnen de krokussen ontkiemen. Een aanrader voor de tuin!

Bostulp (*Tulipa sylvestris*).

Een zeer sierlijke geelbloeiende tulp. Groeit vooral op humeuze, zandige klei, vooral in Friesland, maar ook op verschillende plaatsen in het rivierengebied. Vaak is er veel blad te zien, maar bloeien lang niet alle planten. Af en toe omwoelen van de grond werkt bloeibevorderend. Gedijt goed in een zonnig en niet te droog gazon, mits weinig gemaaid. Op zandgrond klei toevoegen, op zware kleigrond zand aanbrengen. Kalkminnend.

Wilde hyacint (*Scilla non-scripta*).

Wordt door de Engelsen 'Bluebell' genoemd. Groeit bij voorkeur in licht, niet te droog loofbos op zandige grond. Geliefde tuinplant, die goed onder bomen kan groeien. Vermeerdert zich door zaad en door bijbollen. Het zaad kan al in de herfst ontkiemen, vooral als een warme periode gevolgd wordt door een koelere. Is niet gebonden aan kalkhoudende grond.

Daslook (*Allium ursinum*).

Daslook bloeit in mei. Aan een bloemstengel komt een scherm van fraaie witte bloemen. Bloeiende daslook is vanuit de verte al te herkennen aan de sterke uienlucht. In het wild komt daslook voor in Zuid-Limburg, in bossen op vochtige, kalkrijke bodem. In de tuin is het een fraaie bloeier, maar hij breidt zich gemakkelijk uit, met wortelstokken.

Donkere ooievaarsbek (*Geranium phaeum*).

Heeft kleine maar opmerkelijk donkerpaarse bloemen. De bladeren zijn te herkennen aan de donkere vlekken.

Is makkelijk in de tuin te kweken, vooral in een niet te droge schaduw. Zelfs in zware schaduw bloeit de plant nog. Vermeerdert zich met zaad en met wortelstokken.

Stinzenbegeleiders

Het voedselrijke stinzenplantenmilieu is tevens de perfecte groeiplaats voor enkele veel alledaagser planten, zoals speenkruid, zevenblad en grote brandnetel. Omdat deze soorten zowel in het stinzenmilieu als daarbuiten voorkomen, worden ze ook wel stinzenbegeleiders genoemd. Doordat deze soorten later in het seizoen tot ontwikkeling komen dan de stinzenplanten hebben deze er geen hinder van. Bovendien zorgen ze ervoor dat de bodem bedekt blijft. Dat zevenblad zelfs in het stinzenmilieu voorkomt is een hele troost voor de tuinliefhebber!

Beheer

Als de omstandigheden eenmaal goed zijn zullen de stinzenplanten zich zelf vermeerderen en zo in stand houden. De bollen vermeerderen zich vaak met bijbolletjes, maar ook met zaad. Om het zaad de tijd te geven om te rijpen moet een gazon met bollen niet eerder gemaaid worden dan na het afsterven van de bovengrondse delen. Het maaisel moet afgevoerd worden. Ook schoffelen moet niet plaatsvinden voor de bollen afgestorven zijn. Om de bloei te bevorderen en om bijbollen de kans te geven zich te verspreiden kan de bodem, om de paar jaar, plaatselijk licht bewerkt worden.

Bemesting met kunstmest is uit den boze, wel kan af en toe licht bemest worden met gecomposteerd blad of doorgevroren bagger uit de vijver. De kalkminnende soorten zullen, afhankelijk van de grondsoort, na enkele jaren een lichte bemesting met kalk nodig hebben. In een kleine tuin volstaat het om regelmatig fijngemaakte eierschalen onder de betreffende planten uit te strooien.

Plaatsen waar brandnetel, zevenblad of fluitenkruid zich (te) goed ontwikkelen, kan men enkele malen per jaar maaien en het maaisel afvoeren. Hierdoor verdwijnen ze niet, maar worden ze wel in toom gehouden.

a v v n

Tekst: Machteld Klees